Kitap Tahlili

Kitabın Künyesi; Bülent Keneş, Hasan Sabbah'tan Bugüne İran ve Terör, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, 320 sayfa, ISBN: 978-605-08-0750-9

Cemile ARIKOĞLU-ÜNDÜCÜ[*]

Kitabın başlığı İran ve terör konusunun kronolojik bir incelemesi gibi bir izlenim bıraksa da, İran devrimi ve devrimin ihracı için kullanılan araçlar kitabın konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle, İran'ın güç elde etmek için giriştiği silahlanma ve nükleer programı kitapta oldukça geniş yer almıştır. Yazarın doktora tezinin belirli bir kısmından ortaya çıkartılan eserin içeriği, başlığın verdiği anlamı yansıtmamaktadır. Kitabın giriş bölümünde 1979 yılında gerçekleşen İran Devrimi'nin bölge ve uluslararası toplum tarafından algılanışı irdelenerek, devrimin amacı, İran'ın komşularıyla ilişkileri ve dünya kamuoyunda tartışma yaratan nükleer programıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde yazar, terörle birlikte, İran'ın nükleer programı konusunda ABD ve İsrail ile aynı paraleldedir ki, son bölümü oluşturan "İran'ın tartışmalı nükleer silahlanma programı" başlığında bu görüşünden ayrılarak, anılan başlığı Türkiye'nin İran'a verdiği destek boyutunda ele almayı tercih etmiştir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde İran Devrimi, devrimin ideolojisi ve niteliği ile konjonktüre etkileri ele alınmıştır. Devrim lideri Humeyni ve onun emperyalizm, Batı karşıtı mesajlarının İslam dünyasında uyandırdığı heyecana dikkat çekilerek, devrimin bu bölgedeki tüm muhalif hareketlere cesaret verdiği vurgulanmıştır. İran, İslam Devrimi ile bölgede liderlik rolüne soyunmuş, ülkesindeki devrimi ihraç etmek için şiddet ve terörü kullanmaktan çekinmediği gibi, yaptığı propagandaya devrimin kültür ihracı politikasını eklemiştir. Kültürel devrim ihracı bağlamında, devrimin ideolojisini anlatan kitaplar pek çok dile çevrilerek yayınlanmış, yarı resmi bir kurum olan Hüccetiye Medresesi gibi okullarda yabancı ülkelerden özellikle de Afrika'dan gelen öğrencilere eğitim ve burs olanakları sağlanmıştır. Vakıflar aracılığıyla Japonca dâhil pek çok dilde dergiler çıkartılmış ve 140'tan fazla ülkeye gönderilmiştir. Yine devrimin ideallerini anlatan filmler aracılığıyla devrime sempati kazandırılmak istenmiştir. İran'ın kendi rejimini ihraç etme politikası, bölgenin çoğunluğunu oluşturan "Sünni" kesim tarafından sıcak karşılanmamıştır. Çünkü İran bir taraftan, "Şii" grupları barındıran Lübnan, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Irak gibi ülkelerde, Şii kesimlerin radikal örgütlenmelerine destek vermekte ve bunların yaşadıkları ülkelerde yönetimleri ellerine geçirmelerine dair telkinlerde bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, İran gerçekleştirdiği devrimi tüm İslam dünyasına kabul ettirmeye çalışırken, diğer taraftan da Şii jeopolitiği (Şii hilali) üzerinde denetim kurmak için çabalamaktadır. Körfez ülkelerinin toplam nüfusunun % 70'ini oluşturan Şiilerin, dünya enerji kaynaklarının üçte biri üzerinde yerleşmiş oldukları düşünüldüğünde, İran'ın politikası daha anlamlı hale gelmektedir.

Kitabın ikinci bölümü, devrimi kültürel araçlarla ihraç etmekte başarıyı yakalayamayan İran'ın Körfez, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde güçlendirmeye çalıştığı radikal örgütler ve bunlar tarafından gerçekleştirilen terör faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Hasan Sabbah konusunun yarım sayfada özetlendiği bu bölümde, İran

[*] Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü. E-Mektup: cemileunducu@hotmail.com

rejim muhalifi olarak yurt dışına bölge ve Avrupa ülkelerine kaçanları öldürmüştür. Bu suikastları kendisinin işlediğine dair kanıtları bırakmaktan da çekinmemiştir. Ancak, Lübnan'da çoğunluğu oluşturan Şiilerin yönetimindeki Hizbullah, Filistin'de İsrail'e karşı desteklediği Hamas ve İslami Cihad örgütü gibi grupların gerçekleştirdiği eylemlerde sorumluluk üstlenmemiştir. 1980'li yılların başından itibaren ABD'nin terör örgütleri listesindeki devletler arasında yer alan İran, kendi ideolojisine yakın duran örgütleri ülkesinde ikamet etme, eğitme, maddi destek verme ve ofis açmalarına müsaade etme gibi eylemlerle desteklemiştir. Bu dönemde İran ile Suriye, kalpazanlık yapmak ve piyasaya sahte dolar sürmekle de suçlanmıştır. Devrim sonrası ortaya çıkan terör olaylarında Tahran isminin sık duyulması, Batılı ülkeleri İran'a karşı yaptırım uygulamaya itmiştir. Yazar bu bölümde ayrıca, İran'ın Türkiye'yi hedef alan terör örgütlerine verdiği desteği de ele almıştır. Devrimin hemen akabinde İran'ın gözü hep Türkiye'de olmuş, Türkiye'nin laik rejimi ve Batı ile yakın ilişkilerinden rahatsızlık duyulmuştur. Başlangıçta basın ve medya üzerinden propaganda yapan İran, daha sonraki süreçte terör örgütü PKK'ya verdiği destekle dikkat çekmiştir. Ermeni terör örgütü ASALA'nın Türk diplomatlarına karşı saldırı düzenlediği tek İslam ülkesinin İran olması kayda değer bir husustur. İran, Hizbullah'ın Türkiye koluna ve PKK'ya eğitim, kamp, barınma, silah, cephane ve lojistik destek vermiştir. 1990'lı yılların başında Çetin Emeç, 1999'da Ahmet Taner Kışlalı gibi laik aydınlara ve Jak Kamhi gibi kişilere karşı işlenen faili meçhul cinayetlerde İran ismi sık zikredilmiştir. (Burada özellikle belirtmekte fayda var; kitabın yazarı Uğur Mumcu cinayeti ile ilgili olarak başlatılan Umut Operasyonu ile Türk kamuoyunda yaratılmak istenen "dinci terör ve İran parmağı" izleniminin bir yanılgı olduğunu, Ergenekon soruşturması kapsamında 2009 yılında elde edilen bilgiler ışığında, kesin ve net deliller olmadan bu cinayetlerin İran'ın üzerine yıkıldığını söylemektedir. Yani bu durum yazarın düşüncesine göre, İran'ı hedef alan bir psikolojik savaştır. Böylelikle yönetici elitler, Türkiye'nin dış politikasını ve güvenlik anlayışını ABD ve İsrail'e yakınlaştırarak, uyumlaştırmış ve laik rejimi korumaya çalışmışlardır.) Ankara, 1990'lı yıllarda Tahran'ın terör örgütlerine verdiği desteği çekmesi için mücadele etmiştir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler 1999 yılı itibariyle yumuşama dönemine girmiştir. Bunda en önemli etken, teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın tutuklanması ve PKK altında örgütlenen PJAK'ın İran'a yönelik eylemleri olmuştur.

İran'ın silahlanma konusunun ele alındığı üçüncü bölümde, güç arayışının Şah döneminde başladığı vurgulanmaktadır. Şah bölgedeki petrol kaynakları üzerinde siyasal amaç güden bir liderdi. Ancak devrimin hemen ertesinde, zorunlu askerlik süresi 2 yıldan 1 yıla düşürülmüş, asker sayısı ve savunma bütçesi yarı yarıya azaltılmıştır. Ülkedeki yabancı askeri danışman ve uzmanlar ülkeden çıkarılmış, Şah döneminin komutan, pilot, subay ve teknisyenleri hapse atılmışlardır. Ortaya çıkan İran-Irak Savaşı, molla rejiminin hatasını gözler önüne sererek, devrimcilerin silah ithalatını artırmalarına ve kendilerine karşı uygulanan yaptırımlardan dolayı milli savunma sanayine yönelmelerine neden olmuştur. İran'ın savunma sanayisinin en belirgin özelliği, Sovyet teknolojisine dayanmasıdır. Irak'la yaptığı savaş sırasında kendisine silah ambargosu uygulayan ABD, gizli yolardan İran'a silah satışına devam etmiş, daha sonraki dönemde "İrangate" skandalı olarak ortaya çıkan bu durum, Başkan Reagan tarafından Nikaragua'da Saddista gerillarına karşı kullanılmak üzere yapıldığı gerekçesiyle aklanmaya çalışılmıştır. İran, Körfez Savaşı'ndan sonra ciddi bir silahlanma içine girmiştir. Devrim liderleri yüksek teknolojiyi savunma sanayinin emrine vermiş, özellikle balistik füzeler konusunda Rusya, Çin ve Kuzey Kore'den destek görmüştür. Çok sayıda uzmanı eğitim almak üzere Rusya ve Çin'e göndermiştir. Bir taraftan mali sıkıntılar, diğer yandan uluslararası silah ambargosu İran'ı

kendi silahını üretmeye yöneltmiştir. Avrupa firmalarından tarım ilacı üretmek gerekçesiyle aldığı ürünleri kimyasal ve biyolojik silah yapımında kullanmıştır. Ayrıca antraks, şap hastalığı ve biyotoksinler gibi aktif ölümcül etkileri olan maddeler üzerine araştırmalar yapmaktadır. İran'ın silahlanmasının arkasında, bölgedeki ABD varlığı ve İsrail faktörü önemli bir rol oynamaktadır. Belirtilmesi gereken diğer bir konu ise, dünyada en çok silahlanan bölgenin Orta Doğu olduğudur. Yani bölgede silahlanan ülke sadece İran değildir.

Kitabın son bölümünde, İran'ın tartışmalı nükleer silah programı incelenmiştir. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nı (NPT) imzalayan, Kimyasal Silahlar Konvansiyonu ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'na taraf olan İran'ın nükleer programı, Şah döneminde ABD'nin desteğiyle başlamıştır. Şah'ın bölgede en büyük askeri güç olma niyeti ve arzusu, petrol zengini İran'ın nükleer güç olmasından rahatsızlık duymayan ABD'nin çıkarı ile uzlaşmıştır. Bu dönemde sadece ABD değil, Almanya ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri İran'a nükleer enerji santrali yapılması, nükleer teknoloji satılması hususunda birbiriyle yarışmıştır. Şah'ın kendi ülkesinden çok Batı'nın çıkarlarına hizmet ettiği düşüncesi devrim öncesi dönemin özetidir. Devrim sonrası mollalar, yabancı ülkelere bağımlılık getirir düşüncesiyle nükleer çalışmaları durdurmuş ve nükleer program Humeyni tarafından dinen sakıncalı görülmüştür. Bu durum Humeyni'nin öldüğü 1989 yılına kadar sürmüştür. Irak ile yapılan savaşta Şah döneminde tamamlanmak üzere olan Buşehr gibi bazı nükleer santraller büyük zarar görmüştür. Rafsancani döneminde yeniden ele alınan nükleer programın caydırıcı olduğu düşünülerek, özellikle Irak, ABD ve İsrail gibi ülkelere karşı denge kurmak maksadıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde nükleer altyapının oluşturulmasına büyük önem verilmiştir. Alman teknoloji tacirleri, Sovyet bilim adamları, Kazakistan, Çin ve Hindistan gibi nükleer teknolojiye sahip ülkelerle hızla temasa geçilmiştir. İran, nükleer enerji programının temel gerekçesi olarak, ihraç edilecek ve ülkeye döviz getirecek petrolün içeride kullanılmasının ülke çıkarlarını zedelediğini savunmaktadır. Petrol rezervlerini elektrik üretmek için kullanmanın oldukça maliyetli olduğuna dikkat çekmektedir. Amacının silah üretmeye yönelik olmadığını söylemsel olarak sık sık dile getiren İran, tesislerini üyesi olduğu Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) müfettişlerinin denetimine açmıştır. Yapılan teftişlerde nükleer silah üretildiğine dair deliller bulunmamakla birlikte, uranyum zenginleştirildiği tespit edilmiştir. Devrimden bu yana İran'a karşı cephe alan ABD ve İsrail bu tesislerin kapatılması ve ülkenin nükleer enerjiden arındırılması konusunda ısrar etmektedir. Yazar bu bölümde, Batılı ülkelerin İran'a karşı tavırlarını eleştirel bakış açısıyla incelemiş, bu tavrın Türkiye'de AKP hükümetinin İran'a yaptırım uygulanmasının önüne geçmek için harcadığı çabayı da baltaladığına geniş yer ayırmıştır. Bu bölümde, İran'ın haklı davası ve Türkiye'nin arabuluculuk rolü savunulurken, Mart 2011'de Suriye'de patlak veren iç savaş ve Irak politikasındaki farklılık yüzünden yolları ayrılan iki ülkenin ilişkilerine birkaç satırda değinilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümde olumlu bakılan İran'ın silahlanması ve nükleer programı, sonuç bölümünde Türkiye açısından da bir risk ve tehdit potansiyeli olarak değerlendirilmiştir. Yeni dönemde İran'ın PKK'yı destekleme ihtimali, Malatya Kürecik'e yerleştirilen radar sistemine duyulan tepki ve Türkiye'nin en pahalı petrol ve doğalgazı aldığı ülkenin İran olduğu gerçeği sonuç kısmında sadece birer cümleyle ifade edilmiştir.